

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “หน้าที่ของสื่อมวลชนในปรากฏการณ์ชีวิต” ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาประกอบการศึกษา 5 แนวคิดดังนี้

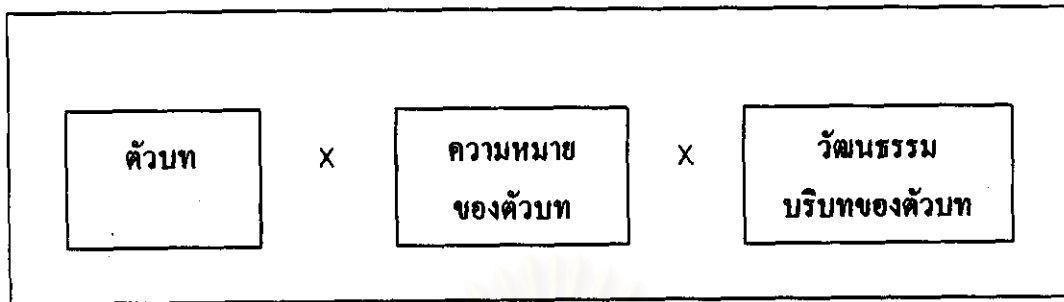
1. แนวคิดสัญวิทยา (Semiotics)
2. แนวคิดการโหยหาอดีต (Nostalgia)
3. แนวคิดการบริโภคในเชิงตรรกะวิทยา (Logic of Consumption)
4. ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)
5. แนวคิดการให้ข้อมูลอย่างเป็นระบบ (Informational System)

แนวคิดสัญวิทยา (Semiotics)

สัญวิทยาเป็นศาสตร์หนึ่งที่อยู่ในทฤษฎีโครงสร้างนิยม มีต้นกำเนิดจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์ และสาขาวิชามนุษยวิทยาเชิงโครงสร้าง (Structural Anthropology)

การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างนิยมไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่ที่การวิเคราะห์ “ภาษา” เท่านั้น หากแต่ได้ขยายขอบเขตการศึกษาออกไปถึงวัตถุทุกอย่างที่อยู่ใน “ระบบสัญยะ” อันหมายถึงทุกอย่างที่มีความหมายแฝงอยู่ในเนื้อใน เช่น แหวนแต่งงาน การกิน อาหาร อากาเรเจ็บป่วย กล้ามเนื้อ ฯลฯ และการวิเคราะห์นั้น ได้ให้ความสำคัญในความสัมพันธ์ของสิ่งตามสิ่ง คือ (กาญจนา แก้วเทพ : 2541, 325-326)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

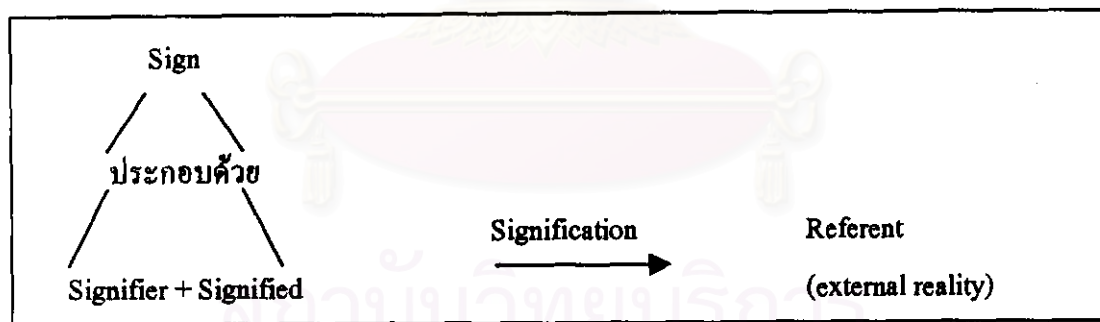

ตาราง 2.1

ภาพแสดงความสัมพันธ์ของตัวบท ความหมายของตัวบท และวัฒนธรรมบริบทของตัวบท

การที่จะทราบความหมายของตัวบทนั้นมิใช่จะดูที่ตัวบทเพียงอย่างเดียวเพราะความหมายมิได้เกิดจากตัวบท มิได้สร้างตัวมันขึ้นมาเอง แต่จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์เกิดขึ้นอาทิ “ครู” ตอนในห้องเรียน แต่ถ้าในห้องไม่มี “นักเรียน” ตัวบทที่ถูกเรียกว่า “ครู” ก็คงจะไม่เกิดความหมายได้

ในแนวคิดเรื่อง “สัญญะ” นั้น Saussure ได้อธิบายไว้ดังนี้

ตาราง 2.2

ภาพแสดงกระบวนการสร้างสัญญะ

เริ่มต้นจาก Sign (สัญญะ) ซึ่งหมายถึง พาหะ (Vehicle) ที่จะบรรจุทุกความหมายไปยังที่ต่าง ๆ สัญญะนี้ต้องมีลักษณะเป็นรูปธรรม / ภายภาพที่จับต้อง / สัมผัสได้ เช่น รูปภาพ วัตถุ เสียง ฯลฯ เมื่อผู้รับสารได้สัมผัสสัญญะ ไม่ว่าจะเห็นหรือได้ยิน (หรือด้วยผัสสะอย่างอื่น) ก็จะทำให้เรา "

นึกถึง" (refer) วัตถุ หรือความจริง (ภาษาจนา แก้วเทพ : 2541, 327) เช่น การทำดีท้อท้อ หรือ การล้างพิษด้วยน้ำกาแฟ ก็จะทำให้เรานึกถึง หนึ่งในวิธีการปฏิบัติดูแลสุขภาพแบบชีวจิต

Saussure ตั้งชื่อองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรม (ถ้อยคำ ภาพ เสียง) ว่า "ตัวหมาย" (Signifier) และใช้คำว่า "ตัวหมายถึง" (Signified) ว่าหมายถึงภาพในห้วงความนึกคิดที่เกิดขึ้นเมื่อได้ยิน หรือ ได้เห็นตัวหมาย (ภาษาจนา แก้วเทพ : 2541, 327) ดังเช่น ได้เห็นหรือได้ยินเรื่องการล้างพิษด้วยน้ำกาแฟ ก็จะนึกถึง การปฏิบัติอย่างหนึ่งในแนวทางชีวจิต

C.Peirce นำองค์ประกอบระหว่างตัวหมาย (Signifier) กับตัวหมายถึง (Signified) มาจัดระยะห่างโดยแบ่งประเภทของสัญญาณ (Sign) ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. Icon เป็นสัญญาณที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหรือเหมือนกับวัตถุจริงมากที่สุด และเป็นที่น่าสนใจได้ เช่น รูปวาด ปฏิทิน ปากกา ฯลฯ
2. Index เป็นสัญญาณมีความเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับวัตถุจริง เช่น รอยเท้าสัตว์เป็นเครื่องชี้ว่ามีการเดินผ่านของสัตว์ หุ่นตกเป็นดัชนีชี้สถานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ การถอดรหัสต้องอาศัยการคิดหาเหตุผลเชื่อมโยงระหว่าง Index กับ Object
3. Symbol เป็นสัญญาณที่ไม่มีความเกี่ยวพันอันใดระหว่างสัญญาณกับวัตถุที่มีอยู่จริง ความเกี่ยวพันเกิดขึ้นจากข้อตกลงร่วมกัน การถอดรหัสต้องอาศัยการเรียนรู้ของผู้ใช้สัญญาณ เช่น $1+1 = 2$ ผู้ที่สามารถเข้าใจได้ต้องศึกษาและมีความรู้ในวิชาคณิต

การศึกษา "ความหมาย" ในสัญญาณวิทยาซึ่งได้มีการจัดประเภทของความหมายออกเป็นหลายแบบ R. Barthes แบ่งประเภทของความหมายที่บรรจุในสัญญาณทุกอย่างว่ามี 2 ความหมาย ดังนี้

1. Denotative meaning (ความหมายโดยอรรถ) คือ ตัวหมายถึง (Signified) ที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นภววิสัย (Objective) กล่าวคือ เป็นความหมายที่เข้าใจตามตัวอักษร เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป หรือ เป็นความหมายโดยตรงเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระดับแรกระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึง ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ ความหมายในพจนานุกรม เช่น พิษ ความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง ของร้ายที่เป็นอันตรายต่อร่างกายและจิตใจ

2. Connotative meaning (ความหมายโดยนัย) เป็นตัวหมายถึงที่ถูกสร้างอย่างเป็นอัตวิสัย (Subjective) ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกบุคคล หรือในบริบททางสังคม ความหมายในขั้นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นความหมายทางสังคม เช่น ชาวชีวิตถือว่าการเดินเท้าเปล่าบนพื้นดินเป็นการสร้างความสอดคล้องในวิถีธรรมชาติ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะได้นำแนวคิดทฤษฎีวิชามาวិเคราะห์ เพื่อหาสัญลักษณ์และความหมาย โดยผ่านตัวบททั้งในระดับทั่วไปและในระดับลึกจากสื่อมวลชน ตลอดจนศึกษาความหมายที่เกิดขึ้นโดยความสัมพันธ์ระหว่างบริบท และบริบททางสังคมวัฒนธรรมเพื่อที่จะให้ได้ภาพความหมายในปรากฏการณ์ชีวิต

การโหยหาอดีต (Nostalgia)

การโหยหาอดีต (Nostalgia) เป็นหนึ่งในหลายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมหลังสมัยใหม่ Chen ได้กล่าวถึงลักษณะของการโหยหาสวรรค์หายในยุคหลังสมัยใหม่ว่าเป็น “สภาพการณ์ของความรู้สึกไม่ทรงรอกของมนุษย์ เป็นความปรารถนาที่จะได้กลับไปสู่สิ่งที่คุ้นเคยในชีวิตแต่อดีต” (Chen อ้างใน ชาตรี ใต้ฟ้าพุด, 2540 : 13)

ในการโหยหาอดีตนั้น นักทฤษฎีบางท่านยังเชื่อว่ามี ความหมายแฝงอีกด้วย Thomas Docherty เชื่อว่าเบื้องหลังการโหยหาอดีตนั้น อย่างน้อยการชื่นชมกับอดีตก็ยังมีนัยยะแฝงอยู่ด้วย เช่น การสะสมของเก่า นั้น มีความหมายแฝงแสดงถึงฐานะทางสังคมของคณนิยมสะสมของเก่าด้วย (Jameson อ้างถึงใน Docherty, 1993 : 75) ถ้าพิจารณาตามความเชื่อของ Thomas แล้ว การบริโภคของผู้คนที่โหยหาอดีตนั้นยังได้ให้คุณค่าแก่วัตถุตามหลักตรรกะการบริโภค เช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า การหวนกลับไปสู่ความดั้งเดิมในอดีตนั้น มีความหมายของการบริโภคในเชิงการให้คุณค่าอีกด้วย ในปรากฏการณ์ชีวิต การบริโภคสินค้าจากธรรมชาติทั้งรูปธรรม หรือนามธรรม นอกจากจะเป็นความรู้สึกชื่นชม เห็นคุณประโยชน์ของสิ่งที่มาจากรธรรมชาติแล้วยังมีนัยยะของการได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ การได้สัมผัสกับของดั้งเดิม และ ความรู้สึกภาคภูมิใจ

Stauth และ Turner (1998) สรุปลักษณะการโทษหาอดีตว่ามีอยู่ 4 ประการ คือ

1. การโทษหาภูมิปัญญาและศีลธรรมอันดีในบุคคล
2. การแสวงหามาตรฐานทางศีลธรรมในยุคศตวรรษที่ 17 เพื่อคลายความทุกข์จากความโหดร้ายที่พบในชีวิตประจำวัน
3. การย้อนกลับสู่อดีต เนื่องจากตระหนักถึงความไม่แน่นอนในการดำรงชีวิต
4. ความแปลกแยกในสังคม เนื่องจากการถูกจำกัดพื้นที่ส่วนบุคคลหรือการสูญเสียอิสระภาพอันเป็นผลจากลักษณะของสังคม (Stauth and Turner, 1988 : 511-512 อ้างถึงใน ชาตรี ได้ฟ้าพุด, 2540 : 14)

ปรากฏการณ์หวนกลับไปใช้ของดั้งเดิมในอดีต ไม่ว่าจะเป็นแฟชั่นเสื้อผ้าต่าง ๆ คนไทยบางกลุ่มที่นิยมใส่ผ้าไหม ผ้าฝ้ายทอมือ สวมใส่เครื่องเงิน นิยมฟังเพลงเก่าในอดีต หรือ การมีวิถีชีวิตที่พยายามปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติมากที่สุด ถึงแม้จะอยู่ในเมืองก็ตาม และการที่ผู้คนนิยมยุคสมัยแห่งอดีตสามารถบริโภคสิ่งของตามที่ตนเองปรารถนาได้นั้น สื่อต่าง ๆ นับว่าเข้ามามีส่วนเช่นกัน อาทิ การบริโภคดนตรีสมัยเก่าโดยผ่านเทปเพลง หรือจากโทรทัศน์และด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีการถ่ายทอดคอนเสิร์ตย้อนยุคผ่านทางอินเทอร์เน็ตด้วย การดูรูปแบบของแฟชั่นย้อนยุคจากนิตยสาร หรือแมกกาซีน การบริโภคอาหารหรือสินค้าสมุนไพร โดยผ่านข้อมูลทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือ วิทยุ แม้กระทั่งผู้ที่สนใจในสมุนไพรไทยนานาชนิดก็สามารถหาได้จากสื่ออินเทอร์เน็ตอีกด้วย

ในโลกสมัยใหม่การเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ ทางสังคม รวมถึงการหวนกลับของพลังดั้งเดิมที่นำไปสู่ความเป็นไปได้ของการเผชิญหน้าของวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความสับสนแห่งยุคสมัย และความไม่แน่ใจในกระแสโลกจะพัฒนาไปในทิศทางใด (ธีระ นุชเปี่ยม, 2541) เฉกเช่น การหวนกลับคืนสู่ความเป็นธรรมชาติของคนเมืองที่คุ้นเคยอยู่กับป่าคอนกรีตเป็นเวลานานนับจากช่วงเวลาของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

Nietzsche บรรยายลักษณะของการโทษหาความรุ่งเรืองในอดีตไว้ในหนังสือชื่อ "On the Advantage and Disadvantage of History for Life" โดยสามารถสรุปลักษณะดังกล่าวได้ 4 ประการ คือ

1. เนื่องจากความดกด้า และความเสื่อมถอยของยุคทองของประวัติศาสตร์

2. เนื่องจากระบบสังคมและวัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่ จำกัดขอบเขตของคนในสังคมมากเกินไป นอกจากนี้ยังเกิดการแตกสลายของระบบความเชื่อและการอบรมสั่งสอน ทำให้คนไร้ที่ยึดเหนี่ยว
3. เกิดจากความสูญเสียความรู้ที่เรียบง่ายในการใช้ชีวิต การแสดงออกและความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ถูกรีดรอน
4. เกิดจากความสูญเสียความเป็นปัจเจกบุคคล และการถูกกำหนดบทบาทหน้าที่โดยภาครัฐและสถาบันทางสังคม ทำให้คนเป็นเหมือนเครื่องจักรกลมีหน้าที่ทำตามคำสั่งที่ระบุไว้ตายตัว (Nietzsche อ้างถึงใน ชาตรี ใต้ฟ้าพูด, 2540 : 14)

สำนักแห่งประวัติศาสตร์ หรือ ภาพความสวยงามแห่งอดีตที่ค่อย ๆ ถ่างถอยจากจิตใจของคนเมือง เนื่องจากภาวะความเป็นสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ในทุก ๆ มิติ การกำหนดคกฏเกณฑ์อย่างไร้ทางเลือก คุณค่าแห่งอดีตที่เคยผูกเชื่อมความสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความดีงามของชีวิตที่กำลังสูญหายและถูกเติมด้วยความคิดแบบสมัยใหม่ ความเป็นเหตุผล ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ ที่เชื่อว่าสามารถให้คำตอบได้ในทุก ๆ เรื่อง วิธมองแบบก้าวหน้า การแข่งขันและการสร้างความเป็นสากล (Universalisation) ได้ตีกรอบกำหนดขอบเขตของชีวิตในสังคม ด้วยการสร้างความเชื่อมั่น แต่กลับกลายเป็นสร้างความสับสนและความไม่แน่นอนให้เกิดขึ้นในสังคม

ด้วยรูปแบบของสังคมที่เน้นการผลิตผลผลิตอุตสาหกรรม การนำเงินลงทุนจากนอกประเทศอย่างเสรี ไร้ขีดจำกัด การเอาอย่างวัฒนธรรมต่างประเทศโดยไม่มีกรถกถันกรอง สอดคล้องกับทัศนะของพระธรรมปิฎกที่ได้แสดงไว้ในหนังสือ "มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย" (2534) ที่สังคมทันสมัยแบบไทยเป็นสังคมที่กำลังเดินตามตะวันตก ทว่า การเดินตามนั้นไม่สอดคล้องเข้ากันกับวิถีธรรมแห่งการพัฒนาแบบไทย หรือเป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นกระบวนการทำให้ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา (Modernization without development)

ทั้งนี้พระธรรมปิฎกได้จำแนกลักษณะการตามตะวันตกของคนไทยเป็น 4 แบบ คือ 1) ตามแต่เปลือกแต่ไม่ได้เอาเนื้อมาด้วย 2) ตามฝรั่งแต่ถ้าน้ำถยฝรั่งไป 3) ตามฝรั่งแต่ตามไม่ครบกระบวนการ และ 4) ตามในเรื่องที่ฝรั่งเองก็ผิดอยู่แล้วก็ถยผิดไปด้วย ด้วยการรับเอาแบบอย่างโดยไม่มีการใช้สติปัญญาเช่นนี้ ประกอบกับการได้ไหม้เติมเก่ากตบก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งในมิติทาง

เศรษฐกิจ และมิติทางสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของเราอยู่กับภูมิหรือการสูญเสียภาวะความเป็น
องค์รวมของสังคมไป

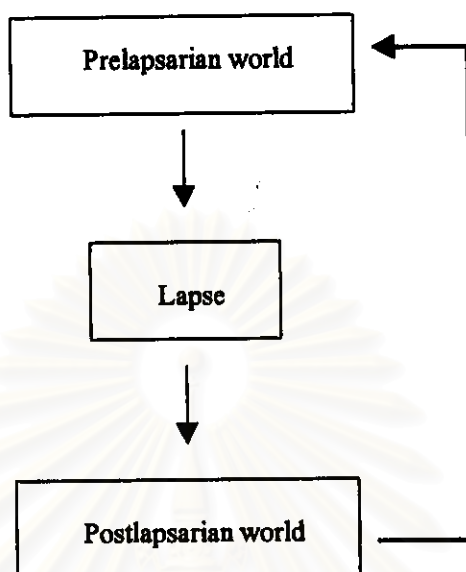
จากทัศนะของพระธรรมปิฎก การที่เราตามคนอื่นโดยไม่ใช้สติปัญญาพิจารณาในความ
เหมาะสมย่อมก่อให้เกิดความเสียหายหรือขาดความสมดุล เช่น การรับประทานอาหารแบบตะวัน
ตก ที่เน้นหนัก อาหารประเภทให้พลังงานแก่ร่างกายนั้นก็เพราะภูมิประเทศทางตะวันตกที่มีอากาศ
หนาวเย็น ดังนั้น การเลือกรับประทานอาหารประเภทแป้ง และ โปรตีน จึงเป็นสิ่งจำเป็น ในขณะที่
บ้านเราเป็นเมืองร้อน พืชพรรณธัญญาหารมีมากมาย การเลือกรับประทานก็เป็นไปได้ง่ายโดยเรียน
รู้จากภูมิปัญญา และ แบบแผนดั้งเดิมที่มีมา แต่กลับไปเอาอย่างต่างประเทศไม่ถึมภูมิปัญญาการ
พิจารณา ในขั้นสุดท้ายย่อมเกิดผลร้ายกับร่างกายและจิตใจของเราเอง

เมื่อความเป็นจริงมิใช่ความจริงอีกต่อไป การโหยหาอดีตจึงเกิดขึ้น ทั้งนี้สื่อก็ได้ทำหน้าที่
เป็นตัวกลางในการสร้างภาพลักษณ์ให้เกิดความเป็นจริงขึ้นมาใหม่ อาทิ การบริโภคสื่อที่นำเสนอ
เรื่องราวของการดูแลสุขภาพตามแนวธรรมชาติ ไม่ว่าจะในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม ผ่านทางโทรทัศน์
วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ

การโหยหาอดีตมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (Naturally) หากแต่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม
(Socially constructed) Tannock (1995) ได้กล่าวเสริมว่า การพัฒนาทัศนะโหยหาอดีตมีอยู่ 3 ขั้น
ตอน ได้แก่

1. ชั้นโลกแห่งวันวานอันหวานชื่น (prelapsarian world) หรือ เป็นยุคทองแห่งอดีตที่สดใส เป็น
ชีวิตในวัยเยาว์ เป็นขั้นที่วัฒนธรรมดั้งเดิมทรงพลังและคุณค่า
2. ชั้นการเสื่อมของโลกวันวาน (lapse) คือเป็นช่วงแห่งการเสื่อมสลายของวัฒนธรรมดั้งเดิม เกิด
ความหายนะแก่อุดมคติที่สวยงาม เกิดความแปลกแยกกับจิตวิญญาณเก่า ๆ การเสื่อมไปของโลก
วันวานนี้มิได้เกิดแบบปัจจุบันทันใดแต่มีการตั้งสมและกินเวลา
3. ชั้นโลกแห่งปัจจุบัน (the present หรือ postlapsarian world) คือ โลกที่ผู้คนรู้สึกถึงการสูญหาย
การขาดไป หรือ การถูกกดขี่ครอบงำ ในขั้นสุดท้ายนี้เองที่ผู้คนจะรู้สึกไม่มั่นคงและเกิดการ
โหยหากลับไปสู่ขั้นแรกอันเป็นโลกแห่งวันวานยังหวานอยู่ (Tannock, 1995 อ้างถึงใน สมสุข
หินวิมาน, 2542 : 10)

“Social Construction of Nostalgia”

แผนภาพ 2.3 : ภาพแสดงการเกิดการโหยหาอดีต

ในการศึกษาปรากฏการณ์ชีวิต ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการโหยหาอดีตมาศึกษา การให้ความหมายของสื่อมวลชนโดยผ่านทางตัวบทหรือเนื้อหา ในด้านของการให้คำอธิบายที่สอดคล้องกับแนวคิดการโหยหาอดีต โดยผ่านการบริโภค การปฏิบัติตามแนวทางชีวิต ในแนวคิดธรรมชาติป่าบึก กล่าวคือ การนำภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในอดีตกลับมาใช้ใหม่ โดยผ่านการสร้างสัญลักษณ์และการถ่ายทอดความหมายของสื่อมวลชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ทฤษฎีการบริโภคในเชิงตรรกะวิทยา

Jean Baudrillard นักปรัชญาสังคมชาวฝรั่งเศสได้สนใจในมิติแห่งสังคมการบริโภค (Consumer Society) โดยสนใจในประเด็นที่ว่า สังคมทุนนิยม คือ สังคมแห่งการบริโภค (The Social of Consumption) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหม่ของการบริโภคในระบบทุนนิยม ในแง่ของ “การบริโภคเชิงสัญลักษณ์”

โบคิริยาร์ด กล่าวว่า เราจะต้องวิเคราะห์ให้เลยไปจากงานของมาร์กซ์ซึ่งจะพอเพียงที่จะอธิบายความก้าวหน้าของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ เพราะว่าสังคมได้ผ่านจากศตวรรษที่ 19 ไปแล้ว

ซึ่งมาร์กซ์ได้วิเคราะห์ทุนนิยมเฉพาะด้าน “การผลิตทางวัตถุ” (Material Production) เท่านั้นที่ถูกทำให้แปลกแยกในการแลกเปลี่ยน แต่ในทุกวันนี้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นความสามารถ (Virtue) ความรัก (Love) ความรู้ (Knowledge) จิตสำนึก (Consciousness) ฯลฯ ล้วนตกอยู่ในขั้นของมูลค่า การแลกเปลี่ยนเชิงสัญญา (กนกศักดิ์ แก้วเทพ และปัทมวรรณ เนตรทุกขณะ, 2542 : 240-241)

สิ่งที่โบคริยาร์ด แสดงให้เห็น คือ ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในความหมายของวัตถุ ซึ่งไม่ใช่เป็นผลจากการเพิ่มปริมาณวัตถุ แต่เป็นเพราะสังคมของเราต่างหากที่มอบหน้าที่ใหม่ให้กับวัตถุ ในระบบคั้งเดิมวัตถุจะได้รับการกำหนดฐานะตามแต่ว่าวัตถุนั้นจะปรับตัวมันเองให้สนองจุดมุ่งหมาย ซึ่งมีหน้าที่ 3 ประการ (กนกศักดิ์ แก้วเทพ และปัทมวรรณ เนตรทุกขณะ, 2542 : 240-241)

1. หน้าที่พื้นฐานเบื้องต้น (Primary Function) หมายถึง วัตถุนั้นใช้ทำอะไรในชีวิตประจำวัน
2. การสนองความเร่งเร็ว (Pulsions) และความต้องการพื้นฐานซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความจำเป็น
3. ความผูกพันอันลึกซึ้ง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ระหว่างคนกับวัตถุ

หากพิจารณาตามหน้าที่ทั้ง 3 ประการ อาจแบ่งได้เป็นหน้าที่โดยตรงและหน้าที่ในความสัมพันธ์เชิงความหมายที่มีเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากคุณค่าของตัววัตถุเอง เช่น ผักพื้นบ้านในทัศนะแบบตะวันออก นอกจากการรับประทานเพื่อสนองความต้องการทางร่างกายแล้ว อาหารถือเป็นสิ่งพื้นฐานในการกำหนดความเป็นไปของสุขภาพจิต และ วิญญาณ คนตะวันออกจะคำนึงถึงรสชาติและคุณลักษณะของอาหารเป็นประการสำคัญ มีการบริโภคที่เหมาะสมตามฤดูกาล ภูมิประเทศ กวาระธาตุของร่างกาย และวัยของผู้บริโภค ต่างกับทัศนะตะวันตก อาหารจะหมายถึงสิ่งจำเป็นของร่างกาย ทำให้ร่างกายเจริญเติบโตอย่างปกติ แข็งแรงและไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บ

ลักษณะการบริโภคในภาวะหลังสมัยใหม่ (Postmodernity) วัตถุแห่งการบริโภค คือ ภาพได้แก่ สัญญาที่เกิดขึ้นจากตัวสินค้านั้น ๆ การบริโภคไม่จำกัดเพียงการกิน การใช้ การรับบริการ เราบริโภคโดยการอ้างอิง พาดพิงถึงหรือแม้แต่จินตนาการถึงถึงนั้น ๆ เฉกเช่น การได้สัมผัสธรรมชาติดั้งเดิมของผู้ปฏิบัติชีวิตผ่านจินตนาการที่เป็นนามธรรม

“การบริโภค” เป็นลักษณะสำคัญที่เป็นตัวกำหนดมากกว่าหรือแทน “การผลิต” หมายถึง การผลิตจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการบริโภคและเมื่อรูปแบบการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป การผลิตย่อมต้อง

คอบสนองต่อการบริโภคนั้น ๆ โดยเฉพาะลักษณะรูปแบบของสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural Goods) ซึ่งมีสาระสำคัญที่สัญลักษณ์ การเป็นตัวแทนและคุณค่า (ฉัตรรา ขมะวรรณ, 2542) ตลอดจนตัวสินค้าซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาและนามธรรม การบริโภคจึงมิได้มีความหมายตามตัวอย่างของผู้บริโภค บริโภคเท่านั้น แต่ยังมีนัยยะที่แฝงพร้อม ๆ ไปด้วยการบริโภค เช่น การที่คนเราหันมาสนใจในการบริโภค ข้าวกล้อง นอกจากคุณประโยชน์ของข้าวกล้องอยู่ที่ผู้บริโภคจะได้รับแล้ว ยังเป็นตัวแทนของความเป็นธรรมชาติ ความสอดคล้องในวิถีธรรมชาติ

ในทัศนะของ Baudrillard เชื่อว่าวัตถุต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ควรมองจำกัดอยู่เพียงประเด็นความต้องการและความพึงพอใจในทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ต้องขยายขอบเขตการมองไปถึงฐานะทางสังคมด้วย เพราะเมื่อเทคนิควิทยาการต่าง ๆ ได้พัฒนาไปถึงจุดที่ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์อิ่มตัวแล้ว มนุษย์เราอาจมีความต้องการ “อาหารทางใจ” หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “การบริโภคจินตนาการ” เช่น การปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตของคนเมืองผู้สนใจแนวทางธรรมชาติบำบัด โดยพยายามกลับเข้าสู่ธรรมชาติมากขึ้น การเดินเท้าเปล่าบนพื้นหญ้า ให้โอกาสตัวเราได้สัมผัสกับพื้นดิน หรือการเที่ยวป่าเมื่อมีโอกาส ซึ่งมีใช่เพียงแค่การไปพักผ่อนร่างกายเท่านั้น แต่หมายถึง การใกล้ชิดกับความเป็นธรรมชาติ

Baudrillard ได้เสนอทฤษฎีการบริโภคในเชิงตรรกะวิทยา โดยแบ่งตรรกะวิทยาแห่งการบริโภคออกเป็น 4 ประเภท คือ (ชาตรี ได้ฟ้าพูด, 2540)

1. ตรรกะวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ (Use Value) ซึ่งเป็นตรรกะวิทยาในเชิงปฏิบัติของวัตถุ หรือเป็นตรรกะวิทยาเชิงอรรถประโยชน์ (Utility) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ (Tool)
2. ตรรกะวิทยาเชิงเศรษฐศาสตร์ของค่าการแลกเปลี่ยน (Exchange Value) ซึ่งเป็นตรรกะวิทยาเชิงเปรียบเทียบค่าหรือตรรกะวิทยาเชิงตลาดหรือเป็นสินค้า (Commodity)
3. ตรรกะวิทยาของค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Exchange) ซึ่งเป็นตรรกะวิทยาหลายความหมาย (Ambivalence) หรือตรรกะวิทยาเชิงการให้ (Give) หรือเป็นสัญลักษณ์ (Symbol)
4. ตรรกะวิทยาค่าสัญญาณ (Sign Value) ซึ่งเป็นตรรกะวิทยาแห่งความแตกต่างหรือตรรกะวิทยาเชิงฐานะในสังคม (Social Status) หรือเป็นสัญญาณ (Sign)

ดรกระวีวิทยาการบริโกลคำติญญะ Baudrillard เชื่อว่าเป็นตัวกำหนดขอบเขตที่แน่นอนของการบริโกลโดยทั่วไป เช่น การหันมาสนใจดูภาพถ่ายของคนเมือง โดยการใช้สินค้าที่ผลิตขึ้นภายในประเทศและเป็นสินค้าธรรมชาติ อันเกิดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ คงมีใช้แค่เพียงคนเมืองตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งดั้งเดิม หากแต่การบริโกลยังก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างชัดเจน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การบริโกลชีวิตยังเป็นการนิยามปัจเจกบุคคลผู้บริโกลด้วยว่าเป็นใครและมีวิถีชีวิตอย่างไร

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดรกระวีวิทยาการบริโกลมาศึกษารูปแบบการบริโกลชีวิตของผู้ที่สนใจในประเด็นที่ว่า ดรกระวีวิทยาการบริโกลในสังคมยุคหลังสมัยใหม่ ไม่ถูกจำกัดอยู่เพียงหน้าที่ในการใช้และการแลกเปลี่ยนในเชิงเศรษฐศาสตร์ แต่ได้ขยายไปถึงการให้คุณค่าในการบริโกลเชิงแลกเปลี่ยนทางสัญลักษณ์และดรกระแห่งความแตกต่างในสังคม ดังนั้นการบริโกลชีวิตนี้อาจมีมากกว่ามิติทางเศรษฐศาสตร์

ทฤษฎีหน้าที่นิยมของสื่อมวลชน (Functionalism Theory)

สังคมอันประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ กัน และต่างมีหน้าที่ของคนในการรักษาความสมดุลในระดับสังคมและปัจเจกบุคคล สถาบันสื่อซึ่งมีหน้าที่หลักต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นการรักษาความต่อเนื่องความเป็นระเบียบของสังคม การบูรณาการ การสร้างแรงจูงใจ ให้คำแนะนำและอื่น ๆ

ในฐานะที่สังคมเป็นระบบใหญ่ เป็นระบบที่มีความต่อเนื่อง มีการเชื่อมต่อกับระบบย่อย ๆ ซึ่งสื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งที่อยู่ในระบบย่อยนั้น จึงมีภาระกิจความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสถาบัน

หน้าที่ของสื่อมวลชนตามทัศนะของ Lasswell (กาญจนา แก้วเทพ, 2541 : 212-213)

หน้าที่พื้นฐานของสถาบันสื่อมวลชนเป็นไปตามความต้องการของระบบสังคมใหญ่ คือ การธำรงรักษาเสถียรภาพของสังคมในการนี้ได้แบ่งหน้าที่ย่อย ๆ ดังนี้

1. หน้าที่สอดส่องดูแล (Surveillance) เพื่อคอยตรวจตรา ติดตามเหตุการณ์ว่ามีอะไรเกิดขึ้น เพื่อจะได้มีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างถูกต้อง การทำหน้าที่ในข้อนี้ของสื่อเป็นการทำหน้าที่เป็นสัญญาณเตือนภัย เมื่อเกิดเหตุการณ์ร้ายขึ้นในสังคม ซึ่งสื่อควรจะสอดส่องดูแลและรายงานเหตุการณ์เหล่านั้น
2. หน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (Correlation) สื่อทำหน้าที่ในการตีความให้คำอธิบาย เพื่อให้ทุกส่วนของสังคมที่มีสื่อมวลชนสามารถเข้าถึงมีความเข้าใจและมีการกระทำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
3. หน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมของสังคม (Cultural Transmission) การให้ความสำคัญในการทำหน้าที่อย่างต่อเนื่อง เน้นในแง่ของกาลเวลา (time) เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสมบัติส่วนรวมของสังคมที่จะต้องสืบทอด สื่อมวลชนจึงได้รับมอบหมายในการพิทักษ์รักษามรดกของสังคมให้มีความยั่งยืน

นอกจากนี้ในหนังสือ “ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน” โดย ศิริรัช ศิริภายะ และกาญจนา แก้วเทพ (2537) ได้อธิบายหน้าที่ของสื่อมวลชน ในทัศนะของสื่อมวลชนต่อภารกิจของตนเองดังนี้

1. สารสนเทศ

- 1.1 รวบรวมสาระที่น่าจะอยู่ในความสนใจและเกี่ยวข้องกับผู้รับสาร
- 1.2 เลือกสรร จัดทำ และเผยแพร่สารดังกล่าว
- 1.3 ให้ศึกษาแก่สาธารณชนโดยทั่วไป

2. การตีความ

- 2.1 แสดงความคิดเห็นในเชิงเสนอแนะ
- 2.2 ให้สาระที่เป็น “ภูมิหลัง” และการวิพากษ์วิจารณ์
- 2.3 ทำหน้าที่ในลักษณะของผู้วิจารณ์หรือขามเผ่าระวังผู้ที่คุมอำนาจอยู่
- 2.4 สะท้อนให้เห็นถึงประชามติ
- 2.5 ให้เป็นเวทีสำหรับนานาทัศนะ

3. การแสดงออกทางวัฒนธรรม และทำให้เกิดความต่อเนื่อง

- 3.1 การแสดงออกหรือสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและค่านิยมหลักของประเทศของภูมิภาคและของท้องถิ่น
- 3.2 นำเสนอวัฒนธรรมและค่านิยมของกลุ่มย่อย

4. ความบันเทิง

- 4.1 ตอบสนองต่อผู้ชมด้วยการให้ความสนุกสนาน ความหลากหลาย ฯลฯ

5. การผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวภายในสังคม

- 5.1 ทำการโฆษณาหรือโฆษณาชวนเชื่อ ในฐานะที่เป็น “ทนายหน้าหอ” ของลูกค้า
- 5.2 เข้าร่วมรณรงค์ เมื่อมีปัญหาบางอย่างเกิดขึ้น
- 5.3 ให้มีการเพิ่มขึ้น และมีการจัดระเบียบการใช้สื่อมวลชนโดยผู้รับสาร

ที่ได้แสดงมาข้างต้นนั้นเป็นการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนตามแนวคิดหน้าที่นิยม ซึ่งเป็นมุมมองทางสังคมศาสตร์ ในมุมมองของกลุ่มนักคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองต่อการแสดงหน้าที่ของสื่อมวลชนได้มีการนำเสนอว่า โดยทั่วไปแล้ว สื่อมวลชนมีศักยภาพที่จะสามารถเล่นบทบาทได้ 3 บทบาท คือ

1. ทำหน้าที่รักษาสภาพการณ์ทุกอย่างให้เป็นเช่นเดิม (Status quo)
2. ทำหน้าที่เสนอทางเลือกใหม่ให้แก่สังคม (Alternative Ideology) โดยที่อุดมการณ์ใหม่นี้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากอุดมการณ์กระแสหลัก แต่มิได้มีลักษณะที่ขัดแย้งโดยตรงกับของเดิม
3. ทำหน้าที่เป็นช่องทางเสนออุดมการณ์ที่ต่อต้านสังคม (Opposition Ideology)

ชีวิตนับได้ว่าเป็นอุดมการณ์การบริโภค เพราะการมีรูปแบบปฏิบัติที่ชัดเจน และสอดคล้องกับความต้องการของชนชั้นกลาง แต่จะเป็นอุดมการณ์เช่นใดนั้นขึ้นอยู่กับการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน ในมุมมองทางเศรษฐกิจการเมืองที่แตกต่างจากแนวคิดหน้าที่นิยม

จากที่ได้ยกมาข้างต้น ในเรื่องของการแสดงบทบาทของสื่อมวลชน ผู้วิจัยจะได้นำกระบวนการทัศนหน้าที่นิยมเพื่อวิเคราะห์ การแสดงบทบาทของสื่อมวลชนในปรากฏการณ์ชีวิต ทั้งนี้ โดยพิจารณาอย่างสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ขณะเดียวกัน การนำเสนอแนวคิดชีวิตหรือธรรมชาติป่าคอกของสื่อมวลชน ซึ่งนับว่าเป็นแนวคิดที่ใหม่ต่อสังคม ฉะนั้น การศึกษาถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนในปรากฏการณ์ชีวิต ยังได้อาศัยการศึกษาหน้าที่ของสื่อมวลชนในมุมมองด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นกรอบในการศึกษาอีกด้วย

แนวคิดการให้ข้อมูลอย่างเป็นระบบ (Informational System)

การบริโภคอาหารของผู้บริโภคนั้น ปัจจัยหนึ่งมาจากบทบาทของการให้ข้อมูลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific information) โดยเฉพาะสินค้าเพื่อสุขภาพ (Healthy product) การให้ข้อมูลอย่างเป็นหลักการแบบนี้เกิดขึ้นในต่างประเทศ เมื่อบริษัทผู้ผลิตอาหาร Kellogg ร่วมมือกับ National Cancer Awareness Program เริ่มต้นการรณรงค์ให้ความรู้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการบริโภคอาหารที่มีกากกับการเกิดมะเร็ง โดยผ่านทางวารสารและ การให้ข้อมูลทางฉลากสินค้า เป็นผลให้บริษัทผู้ผลิตอาหารอื่น ๆ ให้ความสนใจและปฏิบัติเช่นเดียวกับ Kellogg (Fine and Leopold : 1993)

ด้วยแนวคิดการให้ข้อมูลอย่างเป็นระบบนี้ (Ippolito and Mathios, 1990 : 418 อ้างใน Ben Fine and Ellen Leopold, 1993 : 180) กล่าวว่า แหล่งข้อมูลสาธารณะมีผลต่อความเข้าใจของผู้บริโภคในความรู้ด้านอาหารและสุขภาพ (diet and health) ในการสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างใยอาหารกับมะเร็ง และการให้ข้อมูลของผู้ผลิตมีผลต่อการเพิ่มขึ้นของความรู้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการบริโภคอาหารที่มีกากกับการเกิดมะเร็ง และยังส่งผลต่อการบริโภคอาหารที่มีกากใยมากขึ้น (fibre cereal consumption)

การให้ข้อมูลทางด้านโภชนาการไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้ผลิต (producer) หรือฝ่ายที่มีชื่อผู้ผลิต (non-producer) อาจเป็นหน่วยงานรัฐบาลหรือองค์กรเอกชนที่ต่างมุ่งหวังผลของการกระทำให้คงอยู่กับผู้บริโภค และในปัจจุบันการให้ข้อมูลที่มีเหตุผลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific-based claim) สามารถพบได้ทั่วไปที่มีงานวิจัยมารองรับ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องด้วยปัจจัยหนึ่ง คือ กลุ่มผู้บริโภคที่ให้ความสนใจมีระดับของการศึกษาที่ดี ดังการศึกษาข้อเท็จจริงของ

การบริโภคอาหารที่มีกากใยสูง (high-fibre cereals) และความรู้ที่ส่งผลต่อการบริโภคในกลุ่ม socioeconomic group ผลการศึกษาพบว่า การให้ความรู้ในเรื่องอาหารมีผลอย่างเป็นนัยยะสำคัญ ต่อความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในเรื่อง fibre-cancer link และการบริโภคธัญพืชของคนกลุ่มนี้ (Fine and Leopold :1993)

เช่นในปรากฏการณ์ชีวิตที่ชนชั้นกลางส่วนหนึ่งให้ความสนใจในการปฏิบัติและการบริโภค ด้วยสาเหตุ เพราะเชื่อในความเป็นเหตุเป็นผล อาทิ การให้คำอธิบายถึงคุณประโยชน์จากธัญพืช และการเดินเท้าเปล่าบนพื้นดินคอนกรีตก็จะได้คุณค่าจากแร่ธาตุในพื้นดิน เป็นต้น

ในประเทศอังกฤษ แหล่งของการให้ข้อมูลหลักในเรื่องการกินเพื่อสุขภาพ (healthy eating) คือ โทรทัศน์ (รวมถึงการโฆษณาในโทรทัศน์) นิตยสาร และหนังสือ (O'Beirne, 1987 : 216 อ้างใน Ben Fine and Ellen Leopold, 1993 : 172) เห็นได้ว่าสื่อมวลชนนับเป็นตัวกลางสำคัญในการทำหน้าที่ถ่ายทอด เผยแพร่สิ่งที่เป็นสาระความรู้ไปยังกลุ่มผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากความหลากหลายของสื่อและศักยภาพในการให้ข้อมูลอย่างเป็นระบบและน่าเชื่อถือได้

แนวคิดการให้ข้อมูลอย่างเป็นระบบนี้ ผู้วิจัยจะได้นำมาช่วยในการวิเคราะห์เพื่อหาสัญญาณและความหมายตลอดจนการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในปรากฏการณ์ชีวิต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรากฏการณ์โหยหาอดีตเกิดขึ้นในมิติต่าง ๆ ของสังคมดังต่อไปนี้

Keith Naughton, Bill Vlasic, Ronald Grover ทำการศึกษาการโหยหาอดีตในมิติเศรษฐกิจของตลาดรถยนต์ พบว่า การตลาดของ Volkswagen Beetle หรือที่คนไทยรู้จักในนามรถโฟล์กเต่า ใช้การโฆษณาในเชิงรณรงค์โดยเน้นเรื่องการโหยหาอดีตเป็นอย่างมาก การก้าวเข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Age) และภาคแห่งสหัสวรรษ กำลังเติมความต้องการของผู้บริโภคให้เต็มไป ด้วยการย้อนกลับสู่ช่วงกลางศตวรรษ (Business Week, 1998 : 58C7)

นิตยสาร Economist พบปรากฏการณ์การโหยหาอดีตในเรื่องของแนวโน้มนั้แฟชั่นปี 1970 ที่ถูกนำกลับมาใช้และกำลังเป็นที่นิยม อาทิ กางเกงขาบาน (Flared trousers) รองเท้าส้นตึก (Platform shoes) และดนตรีดิสโก้ (Disco music) ซึ่งอาจเป็นการดึงแฟชั่นเหล่านี้กลับมาโดยเหล่านักวัดผู้นิยมผู้โหยหาอดีต นอกจากนี้ แฟชั่นย้อนยุคได้กลายเป็นอุตสาหกรรมแล้ว (Economist, 1993 : 66)

คนรุ่นหนุ่มสาวกำลังให้ความสนใจกับเพลงดังในอดีตยุค 1970 โดยศิลปิน อาทิ Isaac Hayes, George Clinton และ Curtis Mayfield เป็นผู้ที่ข้อสังเกตและศิลปินบางท่านยังเชื่อว่าการกลับมาของบทเพลงในอดีตเนื่องมาจาก คนหนุ่มสาวกำลังค้นหาเพลงที่เป็นเพลงจริง ๆ (Real music) มีชีวิต มีความเป็นเพลงมากกว่า เพลงที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยี (Electronic music) [Jet, 1996 : 58(6)]

Jon Berry ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยในอเมริกาเกี่ยวกับเรื่องการโหยหาอดีต พบว่า ผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 18 ปี และ 60 ปีขึ้นไป มีความเชื่อว่า อดีตดีกว่าปัจจุบัน ระหว่าง 52% และ 58% ของช่วงอายุ 18 ปี และ 60 ปีขึ้นไป ตามลำดับ มีอาหารโหยหาอดีตเหมือนกัน แตกต่างกันแต่ช่วงของเวลาเท่านั้น คือระยะเวลาจาก 1940 ถึง 1980 และบุคคลเหล่านี้ยังมีสถานะภาพทางเศรษฐกิจสังคมและการศึกษาที่ดี [Brandweek, 1996 : 16(1)]

เห็นได้ว่าการโหยหาอดีตเกิดขึ้นในทุก ๆ ที่และในมิติที่ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งนี้ได้อาศัยสื่อต่าง ๆ เป็นตัวช่วยแพร่กระจายไปยังผู้ที่มีอาการโหยหาอดีตเหมือน ๆ กัน ในขณะที่ผลผลิตของความเป็นสมัยใหม่ก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่ต่อไป

งานวิจัยเรื่องตรรกะการบริโภค

วิชา นาคจิรังกูท (2540) วิเคราะห์ภาพถ่ายบุคคลเชิงตรรกะการบริโภคของโบคิริยาร์ด พบว่า ปัจจัยกำหนดและพฤติกรรมการบริโภคยังคงเป็นแบบดั้งเดิม คือ บริโภคภาพถ่ายบุคคลตามตรรกวิทยาแห่งค่าการใช้ (use value) ในฐานะที่เอื้อสำหรับการบันทึก มากกว่าที่จะบริโภคเพื่อคุณค่าอื่น ๆ ถึงแม้จะพบว่ากรณีศึกษาได้รับคุณค่าการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic exchange value) มาจาก การใช้งานภาพถ่ายอยู่บ้าง แต่คุณค่าส่วนนี้เป็นเพียงผลพลอยได้จากการใช้เท่านั้น

สวรรรชา ชังพลจันทร์ (2537) วิเคราะห์ลักษณะ "คุณค่า" ของบ้านที่ถูกสร้างและนำเสนอในงานโฆษณาที่อยู่อาศัยทางหนังสือพิมพ์ พบว่าในการแลกเปลี่ยนจะเกิดขึ้นเมื่อบ้านกลายเป็นสินค้าในระบบตลาด จากนั้นเมื่อบ้านในฐานะที่เป็นสินค้าเข้าสู่กระบวนการโฆษณา บ้านก็จะมีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์และคุณค่าของการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ด้วย และคุณค่าเหล่านี้เป็น "คุณค่าที่เพิ่มขึ้น" ซึ่งดูเหมือนจะมีความสำคัญมากกว่าคุณค่าเชิงอรรถประโยชน์ อันเป็นคุณประโยชน์ตามหน้าที่ที่แท้จริงของบ้าน และผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ผู้บริโภคในสังคมมวลชนจะสนใจเรื่องของสัญลักษณ์มากกว่าคุณภาพของสินค้า

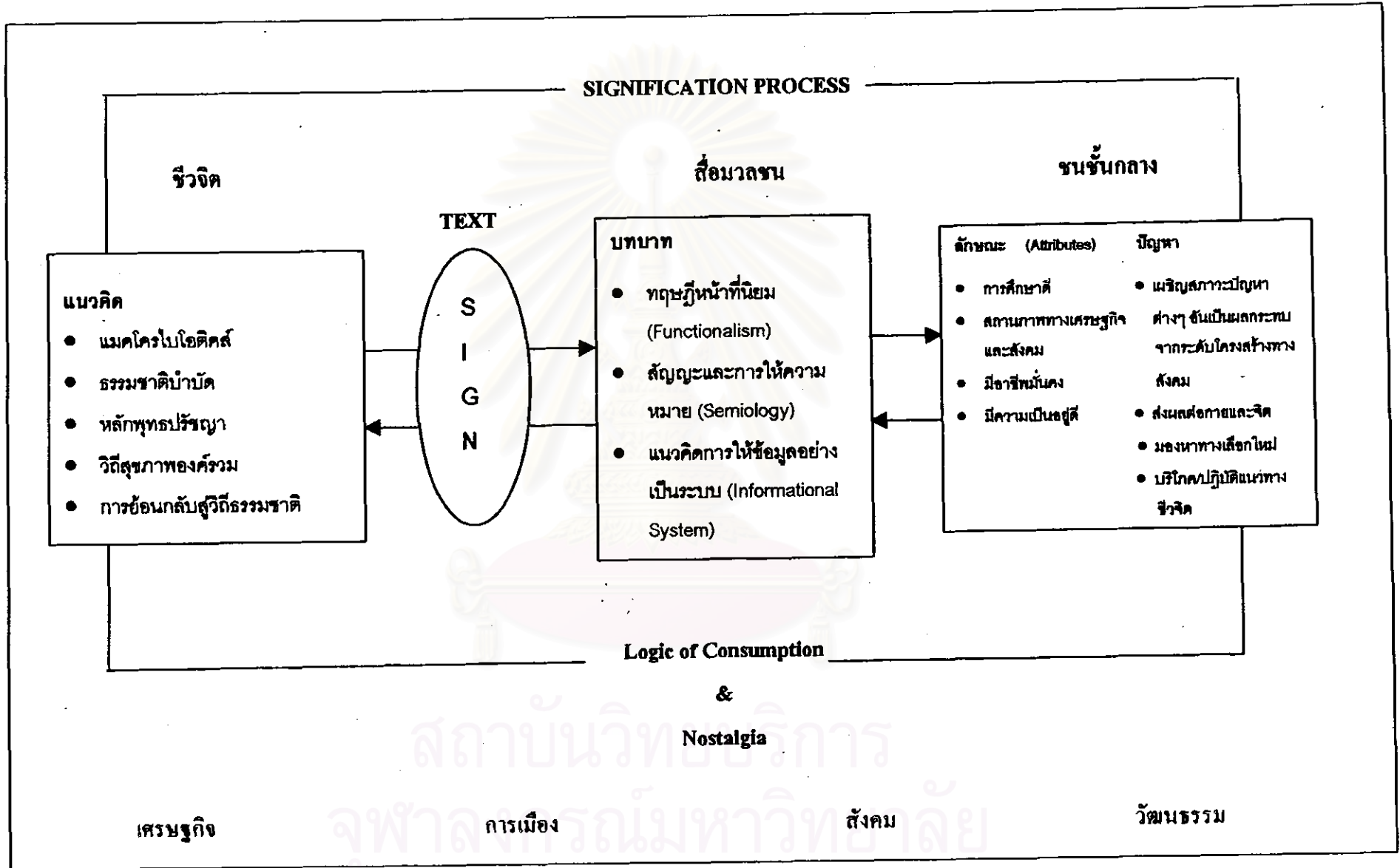
ปรีชา วงศาตุลลักษณ์ (2536) ศึกษาบทบาทของสื่อสารมวลชนที่เสริมสร้างคุณค่าให้กับพระเครื่องและพระบูชา พบว่า พระเครื่อง พระบูชา เป็นสื่อศักดิ์สิทธิ์ที่สื่อเป็นตัวสารสร้างความต้องการและความอยากได้ให้แก่การบริโภค การบริโภคพระเครื่อง พระบูชา มีอยู่ด้วยกัน 4 ลักษณะ คือ บริโภคเพื่อการใช้สอย บริโภคในลักษณะการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐศาสตร์ บริโภคทางสัญลักษณ์และทางสัญลักษณ์ และยังพบว่า สื่อสารมวลชนเป็นตัวกระตุ้น เข้าชวน ให้เกิดความต้องการมีพระเครื่อง พระบูชาไว้ในครอบครอง

จากข้อค้นพบของงานวิจัยเหล่านี้ยืนยันถึงการให้คุณค่าแก่วัตถุมากกว่าการใช้สอยและการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐศาสตร์ เป็นการให้คุณค่าทางความหมายที่เพิ่มหน้าที่ใหม่ให้กับวัตถุ

งานวิจัยเกี่ยวกับหน้าที่สื่อมวลชน

ลัดดา ประพันธ์พงษ์ (2536) วิเคราะห์รายการสุขภาพทางโทรทัศน์ที่มีต่อการส่งเสริมสุขภาพ พบว่า รายการสุขภาพทางโทรทัศน์มี 4 ประเภท คือ นิตยสารทางอากาศ สารคดี ตะครัน และสนทนาเนื้อหารายการสะท้อนถึงการส่งเสริมสุขภาพ และสรุปว่าโทรทัศน์ได้ดำเนินการตามภาระหน้าที่ของสื่อในการส่งเสริมสุขภาพ

นิภาพรรณ สุขศิริ (2540) ศึกษาทิศทางของการดูแลสุขภาพในรายการสุขภาพทางโทรทัศน์ พบว่า รายการความรู้ได้นำเสนอแนวความคิดการแพทย์องค์รวมมากกว่าแนวความคิดการแพทย์แยกส่วน และจากการประเมินรายการสุขภาพทางโทรทัศน์จากทัศนะของผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ ในแง่ของการนำเสนอแนวความคิดการแพทย์ พบว่า ชนชั้นกลางมีทัศนะว่า แนวความคิดการแพทย์องค์รวมปรากฏในรายการสุขภาพทางโทรทัศน์มากกว่าแนวความคิดการแพทย์แยกส่วน

ตาราง 2.4

ภาพแสดงกระบวนการสร้างสัญลักษณ์ในปรากฏการณ์ชีวิต

ในสังคมปัจจุบันที่ซึ่งประกอบไปด้วยความหลากหลายของวัฒนธรรมและวิถีชีวิต อันเป็นผลมาจากรูปแบบของสังคมสมัยใหม่ เพราะการหลั่งไหลของสังคมตะวันตก หล่อหลอมให้คนในสังคมติดขัดในวัตถุและการบริโภคอย่างฉาบฉวย โดยเฉพาะคนเมืองหลวงจนกระทั่งขาดความสมดุลในองค์ชีวิตเกิดความเสื่อมทั้งร่างกายและจิตใจกลายเป็นความเจ็บป่วยของคนเมือง หรือชนชั้นกลางผู้เติบโตมาพร้อมเศรษฐกิจทุนนิยม

เมื่อวิทยาการแพทย์แบบแผนไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้ ชนชั้นกลางจึงแสวงหาทางเลือกใหม่ ชีวิตคือทางเลือกใหม่นี้เสมือนบริบทที่สอดคล้องและคนเมืองสามารถยึดเป็นแนวทางเพื่อรับมือกับปัญหาที่ตนเผชิญในสังคมปัจจุบัน ชีวิตประกอบด้วยแนวคิดวิทยาการหลากหลายทั้งภูมิปัญญาในอดีตและวิทยาการสมัยใหม่เพื่อความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ยังแฝงนัยของการกลับสู่วิถีธรรมชาติ ความดีงาม เรียบง่ายในอดีต ทั้งนี้มีสื่อมวลชนเป็นตัวกลาง (medium/agent) โดยผ่านกระบวนการสร้างความหมาย (signification) ตลอดจนการแสดงหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้ชนชั้นกลางมีโอกาสบริโภคทางเลือกที่จะสนองตอบต่อความต้องการของตนเอง โดยเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และยังสัมพันธ์กับแนวคิดรกรการบริโภคในสังคมยุคหลังสมัยใหม่นั้นคือการบริโภคเชิงสัญลักษณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย